Türkiye’de Cezasızlığın Kökenleri ve Geçmişle Yüzleş(eme)me

written by Ayhan Işık | 21 Haziran 2021

Son günlerde mafya lideri Sedat Peker’in devlet-mafya-kaçakçılık-cinayet gibi konular bağlamında yaptığı itirafların yer aldığı videoları milyonlarca kişi izledi. Videolar çok farklı toplumsal kesimler tarafından izlense de genel itibariyle izleyiciler dört ana gruba ayrılabilir: Görece azınlıkta olan birinci grup; Peker’in bu ifşaatlarının devlet içindeki bu hukuksuz ve kirli ilişkilerle hesaplaşmayı yaratıp yaratamayacağını sorgulayan, değişimden yana olan ve aynı zamanda Peker’in ifşa ettiği konulardan haberdar olan ya da bunun mağduru olan muhalif grupları kapsıyor. İkinci grup; Peker’e özenen, onu rol model gibi gören, mafyalaşmış, paramiliterleşmiş milliyetçi gençlerden oluşan bir kitle. Videolarda ismi geçen muhataplar ise üçüncü bir izleyici grubunu oluşturuyor. Son grup ise devlet-mafya ilişkisini, 1990’lardaki faili meçhulleri ilk defa Peker’in açıklamalarıyla duyan, fanusta yaşamış ‘dertsiz’ kitle. Bu videolardaki ifşaatlar, modern Türkiye tarihi açısından Susurluk gibi birkaç önemli kırılma noktasını hatırlatıyor. Susurluk skandalı ve sonrasındaki gelişmeler ne devlette ne de toplumda herhangi bir demokratik ve yapısal dönüşüm veya yüzleşme gerçekleştirememişti. Peker’in açıklamaları böylesi bir süreci farklı faktörlerle birleşerek tetikleyebilir mi bilinmiyor fakat modern Türkiye tarihi bu konuya dair pek umut vermiyor. Bunun temel sebeplerinden biri, bu yazının da konusu olan cezasızlıkla ilgilidir.

Türkiye, muhaliflere karşı saldırıları gerçekleştiren faillerin hep korunduğu bir ülke olageldi. Korunan faillerin listesi çok geniş bir spektrumda ve bir asrı aşkın bir zaman diliminde, bireysel cinayetlerden toplu katliamlara kadar genişletilebilir. Osmanlı’nın geç dönemlerinden itibaren Türk-

İslam ideolojisiyle homojenleştirilmek istenen bir devlette, bu kategoriye dahil edilemeyecek kimliklerin (etnik, sınıfsal, dinsel, cinsel vb) elimine edilmesi siyaseti yürütüldü. Dolayısıyla devlet şiddetinin kurbanları ağırlıklı olarak bu "öteki" kimliklere mensup grupların üyeleri ya da hedef grubun bütünüydü. Devlet destekli, devlet taraftarı ya da devlet eliyle gerçekleştirilen saldırılar, yüz yıl önce oluşturulmak istenen ve günümüzde de devam eden, tamamlanmamış devlet-toplum projesinin parçası olageldiler. Şöyle ki, faillerin kimi zaman bulunamaması, kimi zaman bulunsa da cezalandırılmamasının nedeni; eylemlerini vatan, bayrak, din, millet, devlet vb "kutsallar" için yaptıklarını söylemeleriydi. Bu cezalandırılmayanlar kategorisi sadece siyasal gerekçeli olanları kapsamadı. Daha geniş biçimiyle, soygunu devlet için yaptığını söyleyen kapitalisti de, bir kadını namus ve töre için öldürdüğünü söyleyen erkeği de, yolsuzluk yapan bürokratı da içeriyordu. Dolayısıyla cezasızlığı, öznesi toplumun geniş bir kesimi ve devletliler olan toplumsal ve siyasal sistem olarak düşünmek gerekiyor. Fakat bu yazıda ağırlıklı olarak siyasal amaçlı cezasızlığa vurgu yapılmaktadır.

Cezasızlık, Türkiye Cumhuriyeti tarihini en iyi özetleyen birkaç kelimeden biridir. Çünkü geç Osmanlı'dan itibaren devletin karakterini belirleyen farklı rejimler, hükümetler, siyasi partiler gelse de siyasal sistemi tanımlamak için varlığını koruyup sürdüren 'nadide' bir terimdir. İster Cumhuriyetin kuruluş hikayesinden günümüze, istersek günümüzden bir asır öncesine gidilsin; her zaman faillerin korunup kollandığı bir döneme, olaya, davaya, katliama denk gelmek mümkün. Bu biri cumhuriyetin ilk yıllarından, biri de yakın tarihten olmak üzere iki ayrı dönem ile örneklendirilebilir. 1931 yılında çıkarılan bir kanunda, 1930 yılında Ağrı İsyanına katılmış askerî kuvvetler ve devlet memurları ile bunlarla birlikte hareket eden bekçi, korucu, milis ve ahalinin eylemleri suç sayılmaz deniliyor ve failler cezasızlık ile korunuyorlar. İkinci örnekte ise 2015-16 yıllarında orantısız güç kullanan, binlerce sivilin ölümüne neden olan resmi ve gayri resmi birliklere cezasızlık zırhı getirildi (Dinçer, 2020). Bu cezasızlık, *Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına dair* 6722 numaralı kanun ile 2016 yılında resmiyete kavuşturuldu.

Tanım itibariyle cezasızlık; "… bir suçun failinin suçlanmasına, soruşturulmasına, yargılanmasına ve suçlu bulunduğu takdirde uygun bir cezaya mahkûm edilmesine, mağdurun uğradığı zararın ise telafisine imkân veren etkili bir adli takibatın yokluğu" olarak değerlendirilebilir (Dinçer, 2020). Etkili bir adli takibat için neler gerekiyor? Oturmuş ve adil bir yargı sistemi, bağımsız bir savunma-avukatlık mekanizması ve sonucu nereye varırsa varsın etkili ve sonuç alıcı bir soruşturma süreci. Türkiye'de bunların neredeyse hiçbir dönemde olmadığını maalesef yakın siyasi tarihten biliyoruz.

Dolayısıyla, cezasızlık hem failliğin sürekliliğini sağlamakta hem de herhangi bir cinayet ve katliamla yüzleşmeyi engellemektedir. Bunun çeşitli nedenleri var. İlk olarak devlet adına ya da devlet yanlısı amaçlar için gerçekleştirilen hukuk dışı eylemlerin failleri yasal anlamda korunmaktadır. Yine hukuk dışı eylemleri gerçekleştiren faillerin sürekli ortaya çıkabilecekleri ideolojik ve siyasi bir atmosfer hem toplum hem de devlet tarafından hep sıcak tutulmaktadır. Dolayısıyla böylesi bir siyasal ortamda failler cezalandırılmayacağını bilir ve o güvenle, cesaretle hareket ederler. Böylece geçmişle yüzleşmek için gerekli olan geçiş dönemi bilinçli veya pratik biçimde engellenir.

Türkiye'de günümüz sorunlarının kaynağında gölgede bırakılmış, yüzleşilmemiş ideolojik, siyasi, hukuki ve toplumsal meseleler yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle ve sırasıyla eşitsizlik, korku ve inkâr üzerine kurulmuş bir devlet ve toplum yapısının oluşturduğu ve Türk ulusunda vücut bulmuş toplumsal yapı, son bir asırdır Türkiye'nin siyasetini belirliyor. Eşitsizlik fikrinin kökeninde Osmanlı'daki Müslüman nüfusun hakim millet olma halini ısrarla sürdürmek istemesi yatıyor. Korkunun kökeni ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni sığınılacak son vatan olarak algılayan Türkleşmiş Müslüman göçmenler ile ilişkilendirilebilir. Şöyle ki, topraklarından katliamlarla, zorla sürülen Müslüman nüfusun önemli bir kısmı sığınak olarak gördükleri yeni ülkeleri Türkiye'de, kendilerine çok benzer bir kaderi yaşayan bu toprakların kadim toplumlarına karşı devletin fail

olduğu suçlara destek verebilmişlerdir. İnkar ise devletin ve toplumun, insanlığa karşı suç olarak kabul edilebilecek herhangi bir olayı gündemleştirmeyerek, tartıştırmayarak, yüzleşmeyerek, aksine reddederek yok saymasıdır. Böylesi duygusal ve ideolojik faktörlerin yarattığı devlet fikri kutsiyet atfedilmiş, dokunulmaz bir siyasal sistem, bahsedilen hassas dengelerle inşa edilmiş bir yapıdır. Dolayısıyla yüzleşmek, son dönemde sıkça kullanılan ifadeyle bu yapıda kilit konumdaki bir tuğlayı çekmek ve duvarı yıkmak anlamına gelmektedir. Oysa insan kemikleriyle inşa edilmiş bu duvar her halükarda devlet elitleri ve onlar gibi düşünen toplum tarafından korunup kutsallaştırılmaktadır.

1990'lar, Türkiye tarihinde yoğun şiddetin olduğu ve hala o şiddetin sonuçlarıyla hesaplaşılmamış en belirgin dönemlerden biridir. Devlet kurumlarının ya da devlet destekli silahlı grupların (paramiliter gruplar, aşırı sağcı ve radikal İslamcı çeteler vb) siyasal şiddeti 1990'lardan önce de vardı, 1990'lardan sonra da devam etti. Türkiye tarihinde bu kadar sık ve yoğun şiddetin süreklileşmesinin en belirgin özelliği orada cezasızlığın, faillere yönelik yaptırımların caydırıcı olmamasıdır. Tahir Elçi, Hrant Dink, Uğur Mumcu, Musa Anter, Sebahattin Ali cinayetleri; Cizre bodrumları, Roboski, 1978 Maraş, 1977 1 Mayıs, 1955 İstanbul Pogromu, 1938 Dersim ve 1915 Ermeni ve gayrimüslim nüfusa yönelik soykırımlar gibi daha kitlesel katliamların failleri hiçbir zaman bulunamadı ya da bulunmak istenmedi. Yargılanan kişiler ise kısa süreli tutukluluk halleri dışında genelde herhangi bir cezalandırmaya tabi tutulmadılar.

Daha spesifik anlamda Cizre JİTEM davası bu cezasızlık sistemine örnek verilebilir. *Temizöz ve Diğerleri Davası* olarak da bilinen Cizre JİTEM davası, 2015 yılında faillerin beraatıyla, yani cezasızlıkla sonuçlandı. Cizre'de kayıp yakınlarının anlatımlarında kaybetmelerin oldukça aleni olduğu, gözaltı için gelenlerin herkesçe bilindiği, gözaltına alınanların götürüldüğü yerlerin belli olduğu tüm açıklığıyla ifade edilmektedir. Fakat kayıp yakınları 1990'lı yıllarda korkudan savcılıklara gidemediler, gidenler tehdit edildi, sonrasında açılan davaların soruşturma süreçleri oldukça ciddiyetsiz yürütüldü. Daha açık bir ifadeyle failler 'devletin bekası için görev yaptıkları' düşüncesiyle adil yargılanmadı ve dava cezasızlıkla, beraatla sonuçlandı. Cizre gibi cezasızlıkla sonuçlanan ya da hiç dava bile açılmamış yüzlerce farklı katliam, pogrom, cinayet vb vaka var. Türkiye'de devlet kurumlarının ve yargının özellikle birçok siyasi davadaki cezasızlığı destekleyici tavrı Cizre JİTEM davasına oldukça benzerdir.

Yakın tarihinde bu kadar çok hesaplaşılmamış ve yüzleşilmemiş vakanın ve davanın olması, devlet ve hukuk açısından kimi çıkarımlar yapılmasını gerektiriyor. Birincisi, bu durum bireylere veya gruplara karşı çok fazla devlet destekli şiddetin kullanıldığını gösteriyor. İkincisi, davaların ciddi anlamda zamana yayılarak etkisizleştirildiğine, unutturulduğuna ve ardından ya zaman aşımından ya da cezasızlıkla sonuçlandığına işaret ediyor. Üçüncüsü, devlet kurumlarının, idari ve askeri bürokrasinin böylesi davalardan dolayı herhangi bir sorumluluk almadıklarını ya da sorumluluğu kabul etmediklerini bizlere anlatıyor. Son olarak davaların AİHM'e gönderilerek mağdur edilenlere tazminat ödenmesinin kabul edildiği ve bunun 'siyasal kazanımına' karşılık devlet tarafından bir kefaret, bir rüşvet olarak kabul edildiğini gösteriyor. AİHM'e yapılan dava başvurularında Türkiye'nin, Rusya'dan hemen sonra ikinci sırada olması da bu iddiayı destekleyici bir etkendir.

Geçmişle yüzleşmeye destek olacak herhangi bir olayın, devlet kurumlarının ve toplumun geniş bir kesimi tarafından ortak biçimde inkar edilmesi, cezasızlık siyasetini daimi kılıyor. Ermeni soykırımı, Kürt meselesi gibi çözülmemiş siyasal meselelerde, toplumun çok geniş bir kesiminin devlet kurumlarına benzer bir inkar dilinde buluşması, bu topraklarda devlet ve toplumuyla yüzleşmenin ne kadar zor olduğunu gösteriyor.

Sonuç olarak, geçmişle yüzleşme ve hesaplaşmanın gerçekleşebilmesi için somut öneriler sunmak gerekiyor. Fransa ve Almanya'nın Ruanda ve Namibya'daki soykırımları tanıması gibi Türk devletinin de geçmişteki soykırımlardaki sorumluluğunu kabul etmesi, yeni bir gelecek inşa etmek açısından kaçınılmaz bir yoldur. Fakat günümüz Türkiye'sindeki siyasal atmosfer bundan oldukça uzaktır.

Dolayısıyla daha gerçekçi ve ara yöntemler de öne çıkarılabilir. Şöyle ki, yüzleşmeye, eski bir tarihte gerçekleşmiş, üzerinden on yıllar geçmiş, hem mağdur hem de failleri destekleyen tarafların katılaşmış düşüncelerinin sirayet ettiği bir örnek dava üzerinden değil de çok daha yakın tarihte gerçekleşmiş, görece hala konuşulabilir olan bir 'olay' üzerinden başlamak daha gerçekçi görünüyor. 1938 Dersim soykırımı ya da 1915 Ermeni soykırımı yerine çok daha yakın tarihli Roboski, Suruç katliamı veya Hrant Dink cinayeti ile yüzleşmek ve adil bir yargı sürecini başlatmak, hem siyasal hem de ideolojik anlamda on yılların inkar ve ön yargısının etkisine girmeden sonuç alıcı bir mekanizmaya olanak sağlayabilir. Aksi takdirde toplumun devletle ve kendisiyle bir yüzleşme ve hesaplaşma gerçekleştirmemesi, suçların cezasız kalması, Peker'in devlet ve siyaset içindeki kirli ilişkileri anlattığı ifşaatlarına benzer tartışmalar, yirmi beş yıl önce Susurluk vakasında olduğu gibi iktidarlar değişse bile yirmi beş yıl sonra yeni versiyonlarıyla ortaya çıkmaya devam edecektir.***Blog sayfasında yer alan yazıların ve yayınların tüm hakları saklıdır. Blog yazıları yalnızca kaynağı gösterilerek kullanılabilir. Sayfada yayınlanan yazıların içeriği yazarın kendi sorumluluğu olup DEMOS'un herhangi bir hukuki ve/veya cezai sorumluluğu bulunmamaktadır.***